

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રવીણ - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

રવિવાર, ૧ માર્ચ, ૨૦૨૦

કુલ ગુણ : ૧૦૦

નોંધ :- (૧) આપેલ આવૃત્તિ પ્રમાણેના પુસ્તકના જવાબ જ માન્ય રાખવા. તે સિવાયની આવૃત્તિના જવાબ માન્ય ન રાખવા.

(૨) જમણી બાજુએ આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના ગુણાંક દર્શાવે છે.

(૩) જમણી બાજુએ પ્રશ્નની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના જવાબના પાઠ/પાના નંબર દર્શાવે છે.

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧) પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (અંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં (✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ - પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં જ કરવી.

વિશેષ નોંધ

આપ જ્યારે પેપર તપાસો ત્યારે જ્યારે લાંબા જવાબોમાં દા. ત. ટૂંકનોંધ, પાંચ મુદ્દાના વાક્યો, કારણો વગેરે પ્રશ્નોમાં આપ જ્યારે ફાળવેલા ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં હોવ ત્યારે પરીક્ષાર્થીએ કયો મુદ્દો નથી લખ્યો જેના તમે ગુણ કાપ્યા છે. તેની તમે ટૂંકમાં ડાબી બાજુ ઉપર નોંધ લખો. દા.ત. માર્ચ-૨૦૧૭માં પ્રવેશ-૧ માં 'જોબનપગીનું પરિવર્તન' ટૂંકનોંધ પૂછાઈ હતી. જેમાં જોબનપગી પ્રાર્થના કરતાં પોતાના દોષનું વર્ણન કરતાં કહે છે. 'પ્રભુ ! હું કુળહીન, કુટિલ, કુપાત્ર, બુદ્ધિહીન છું. મેં આપને ન ઓળખ્યા. દીનબંધુ ! દયા કરો. મારું મહાપાપ મટાડો.' આ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ નથી લખ્યો તો બાજુમાં તમે લખી શકો કે 'પોતાના દોષ કહે છે.' આટલું જ લખવાનું છે અને તમે ગુણ ઓછા આપી શકો છો એટલે કે ફાળવેલ ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં પહેલાં બાજુમાં કયો મુદ્દો નથી તેની ટૂંકમાં નોંધ લખવી જરૂરી છે.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના, પંદરમી આવૃત્તિ - ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫)

પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. (કુલ ગુણ : ૪)

નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ ને સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ

૧. ભગુજીએ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના ખભા પરથી બધી ગોદડીઓ લઈ લીધી. (૬/૧૧૬-૧૧૭)

વડતાલમાં જ્યારે સાધુઓ માંદા પડ્યા ત્યારે તેમની ગોદડીઓ ગોમતીમાં ધોઈને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી આવતા હતા, મહારાજ વાસણ સુથારને ત્યાંથી જમીને આવતા હતા. મહારાજ અને સ્વામી હનુમાનવાળા દરવાજે ભેગા થયા અને સ્વામીએ વૃત્તિથી મહારાજની મૂર્તિને પકડી લીધી. ખભા પરની અઢાર ગોદડીઓના ભારથી સ્વામી પરસેવે રેબઝેબ થઈ ગયા. સાથે મહારાજને પણ પરસેવો થવા લાગ્યો. થોડી ક્ષણ પછી મહારાજે સ્વામીની રજા માંગી : “સાધુરામ, ચાલશું હવે ?” ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું : ‘મહારાજ ! પધારો.’ સભામાં આવી મહારાજે કહ્યું : “અમારે શરીરે બહુ ભાર લાગ્યો છે એટલે પરસેવો થાય છે.” તેથી ભગુજી તથા બાપુ રતનજી મહારાજને પંખો નાખવા લાગ્યા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું : “ઓલ્યા સાધુના ખભા ઉપરથી ગોદડીઓ ઉતારી લો તો અમારો ભાર હળવો થશે.” તેથી ભગુજીએ બધી ગોદડીઓ સ્વામીના ખભા ઉપરથી લઈ લીધી. પછી મુક્તાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી વગેરે સંતોને બોલાવીને મહારાજે કહ્યું : “સાણસામાં જેમ સાપ પકડે, તેમ અમારી મૂર્તિને ત્રણેય અવસ્થામાં આ સાધુએ ઝાલી રાખી છે. (અર્થાત્ અમારી મૂર્તિને અખંડ દેખે છે) એ અમારે રહેવાનું સાક્ષાત્ અક્ષરધામ છે. સર્વ થકી શ્રેષ્ઠ છે અને મોટા મોટાઓને પણ સમાગમ કરવા યોગ્ય છે.” સિધ્ધાંત : અક્ષર બ્રહ્મને પરબ્રહ્મ સાથે એકાત્મભાવ છે તેને કારણે ત્રણેય અવસ્થામાં અક્ષર બ્રહ્મ પરબ્રહ્મથી અણુમાત્ર પણ છેટા રહી શકતા નથી.

૨. “આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા જ નથી.” (૪/૫૩-૫૪) રઘુવીરજી મહારાજની ગાદી ઉપર ચંપાનાં ત્રણ ફૂલ મૂકીને સ્વામી બોલ્યા, ‘કેટલાક આ ફૂલ સુધી પૂગે છે ને કેટલાક આ ફૂલ સુધી પૂગે છે, પણ આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા જ નથી.’ અર્થાત્ કેટલાક મહારાજને રામચંદ્રજી જેવા સમજે છે, કેટલાક બીજા ફૂલ જેવા એટલે કે શ્રીકૃષ્ણ જેવા સમજે છે, શ્રીજીમહારાજ જેવા છે તેવા સર્વોપરી સર્વ અવતારના અવતારી પુરુષોત્તમ જેવા કોઈ સમજતા નથી. આ ત્રીજા ફૂલ સુધી બધાને પહોંચાડવા માટે એટલે કે મહારાજના સ્વરૂપની દૃઢતા અનેક જીવોને કરાવવા માટે સ્વામીશ્રીએ ત્રીજું ફૂલ બ્રહ્મચારીને આપીને આજ્ઞા કરી કે આ ત્રીજા ફૂલ સુધી સૌને તમારે પહોંચાડવા તે માટે મહારાજના સર્વોપરી સ્વરૂપનું વર્ણન કરતો અપૂર્વ ગ્રંથ રચવો જેમાં શબ્દે શબ્દે મહારાજનો મહિમા આવે. આમ શ્રીજીમહારાજનો મહિમા સત્સંગમાં પ્રવર્તે અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીએ ‘શ્રી હરિલીલાકલ્પતરું’ જેવા અદ્ભુત ગ્રંથની રચના કરી.

સિધ્ધાંત : શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું સ્વામીએ પોતે વાતો કરીને પ્રવર્તાવ્યું. સાથે સાથે એવા ગ્રંથની પણ રચના કરાવી શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું ગ્રંથસ્થ કરાવ્યું. તેનાથી યુગો સુધી મુમુક્ષુઓને સાચું માર્ગદર્શન મળી રહેશે.

૩. હું તમારામાં અખંડ રહ્યો છું (૫/૭૮-૭૯) અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી દ્વારા જ શ્રીજીમહારાજ આ લોકમાં પ્રગટ રહ્યા. મહારાજના અંતર્ધાન થયા પછી તેમના ભૌતિક દેહનો અગ્નિસંસ્કાર થયો પછી બહિર્ભૂમિએ જતાં ધ્રોને જોઈને વિચાર આવ્યો કે ‘આ ધ્રોનું જીવન જળ છે. તેથી કેવી લીલી પલ્લવ છે. જ્યારે આપણું જીવન મહારાજ હતા તે તો ગયા.’ આ વિચાર આવતાં જ મૂર્છા આવી ગઈ અને પડી ગયા. તરત જ શ્રીજીમહારાજે દર્શન આપી સ્વામીને ઉઠાડ્યા અને તેમને ભેટીને કહ્યું : ‘સ્વામી ! શોક શા માટે કરો છો ? હું ક્યાં ગયો છું. હું તો તમારામાં અખંડ રહ્યો છું.’ એમ ત્રણ વખત કહ્યું. એ રીતે શ્રીજીમહારાજે અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી દ્વારા પોતાનું પ્રગટપણું રાખીને અનેક મુમુક્ષુને પોતાના સંબંધનું સુખ આપીને અક્ષરધામના અધિકારી બનાવ્યા. સ્થૂળરૂપે અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના અંતર્ધાન થયા પછી પણ શ્રીજીમહારાજ અક્ષરબ્રહ્મની જ પરંપરા દ્વારા પ્રગટ રહ્યા છે, કારણ કે સ્વામીએ પોતે જ કહ્યું છે : ‘હું ચિરંજીવી છું ને તમારા બધાના દેહ પાંચ-દસ વરસમાં પડી જશે.’ (સ્વા. વા. ૫/૬૭) એ જ ગુણાતીત - ગુરુપરંપરામાં બ્રહ્મસ્વરૂપ ભગતજી મહારાજ, બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ, બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ, બ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રી પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અને વર્તમાનકાળે પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી દ્વારા શ્રીજીમહારાજ પ્રગટ રહીને પોતાની મૂર્તિનું સુખ આપી રહ્યા છે.

સિધ્ધાંત : ગુણાતીત સત્પુરુષ દ્વારા મહારાજ આ પૃથ્વી પર અખંડ રહીને મુમુક્ષુઓને પોતાનું સુખ આપે છે.

પ્ર.૨ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ :- દરેક પ્રમાણ દીઠ ૧ ગુણ. સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે. પ્રમાણમાં ક્યારેક સંસ્કૃત શ્લોક અને ભાષાંતર હોય છે. પરીક્ષાર્થીએ કોઈ પણ એક લખ્યું હોય તો પણ સાચું આપવું.

૧. ગુણાતીત સંતના લક્ષણો : પરમહંસો અને અન્ય શાસ્ત્રોના આધારે (૫/૮૨-૮૩)

પ્રમાણ : ૧ સાચા સંતનાં અંગ ઝેંધાણ રે, જોઈ લેવા જીવડિયે,

જેને મળવે માન્યું કલ્યાણ રે, તેને જોવા ઘડિઘડિયે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી

પ્રમાણ : ૨ જડબુદ્ધિ જીવ, પ્રભુપદને ઈચ્છે તો કર સંતનું પારખું,

રંગપીતપણે, સોનું ને પિત્તળ ન હોય એક સરખું. બ્રહ્માનંદ સ્વામી

પ્રમાણ : ૩ નારી નયન શર જાહિ ન લાગા ઘોર ક્રોધ તમ નિશિ જો જાગા

લોભ પાશ જેહિ ગર ન બંધાયા સો નર તુમ્હ સમાન રઘુરાયા. (કિષ્કિન્ધા કાણ્ડ : ૨૦માં દોહા પછીની ચોપાઈ)

પ્રમાણ : ૪ તસ્માદ્ ગુરું પ્રપદ્યેત જિજ્ઞાસુઃ શ્રેય ઉત્તમમ્। શાબ્દે પરે ચ નિષ્ણાતં બ્રહ્મણ્યુપશમાશ્રયમ્॥

તે માટે જિજ્ઞાસુએ પોતાના શ્રેયને માટે શબ્દ બ્રહ્મના જ્ઞાનમાં નિષ્ણાત અને બ્રહ્મને વિશે ઉપશમને પામેલા ગુરુનું શરણું સ્વીકારવું. (ભાગવત : ૧૧-૩-૨૧)

૨. મોક્ષમાર્ગમાં અક્ષરબ્રહ્મની આવશ્યકતા : બ્રહ્મરૂપ થવા માટે (૬/૮૮)

પ્રમાણ : ૧ તત્ર બ્રહ્માત્મના કૃષ્ણસેવા મુક્તિશ્ચ ગમ્યતામ્॥ શિક્ષાપત્રી: ૧૨૧, અર્થાત ‘તે (અક્ષર) ધામને વિષે બ્રહ્મરૂપે

કરીને પરબ્રહ્મની સેવા કરવી તે અમે મુક્તિ (મોક્ષ) માની છે.’ **પ્રમાણ : ૨** નિરંતર મનન કરતો સતો બ્રહ્મનો સંગ કરે

તો એ બ્રહ્મનો ગુણ એ જીવને વિષે આવે. (ગ. મ. ૩૧) **પ્રમાણ : ૩** ‘બ્રહ્મ વેદ બ્રહ્મૈવ ભવતિ।’ ‘બ્રહ્મને જાણે છે તે

બ્રહ્મરૂપ થાય છે.’ (મુંડકોપનિષદ : ૩-૨-૮) **પ્રમાણ : ૪** બ્રહ્મરૂપ તો એમ થવાય છે જે, આવા સાધુને બ્રહ્મરૂપ જાણીને

મન, કર્મ, વચને તેનો સંગ કરે છે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે. (સ્વા. વા. ૩/૧૨)

૩. દિવ્યભાવ સમજવાની આવશ્યકતા (૩/૨૦-૨૩) **પ્રમાણ : ૧** ક્ષર અક્ષરથી પર એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન છે, તે

જ્યારે જીવના કલ્યાણને અર્થે બ્રહ્માંડને વિષે મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ કરીને વિચરે છે ત્યારે સર્વ મનુષ્યના જેવાં જ ચરિત્ર કરે

છે અને જેમ મનુષ્યને વિષે હારવું, જીતવું, ભય, શોક, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ મદ, મત્સર, આશા, તૃષ્ણા ઈર્ષા ઈત્યાદિક

માયિક સ્વભાવ હોય તેવા જ સ્વભાવ ભગવાન પણ પોતામાં દેખાડે છે તે સર્વ જીવના કલ્યાણને અર્થે છે. પછી જે ભક્ત

હોય તે તો એ ચરિત્રને ગાઈને પરમપદ ને પામે છે. (વચ. ગ.પ્ર. ૭૨) **પ્રમાણ : ૨** “ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે,

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેતિ તત્ત્વતઃ। ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઢર્જુન॥ એ શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે,

‘હે અર્જુન! મારાં જન્મ ને કર્મ તે દિવ્ય છે. તેને જે દિવ્ય જાણે તે દેહને મૂકીને ફરી જન્મને નથી પામતો, મને જ પામે

છે.’ માટે જે ભગવાન દિવ્ય ચરિત્ર કરે તે તો ભક્ત ને અભક્ત બેયને દિવ્ય જણાય, પણ જ્યારે ભગવાન મનુષ્યના

જેવાં પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તો પણ તેને વિષે જેને દિવ્યપણું જ જણાય, પણ કોઈ રીતે ભગવાનનાં તે ચરિત્રમાં અભાવ આવે

નહિ એવી જેની બુદ્ધિ હોય તેને પરમેશ્વરની ભક્તિ કહેવાય અને એવી ભક્તિ કરે તે જ ભક્ત કહેવાય. અને એ શ્લોકમાં કહ્યું જે ફળ તે આવા ભક્તને જ થાય છે.... માટે જે જે ભગવાન ચરિત્ર કરે તે સર્વને ગોપીઓની પેઠે દિવ્ય જાણે, પણ કોઈ રીતે પ્રાકૃત જાણીને અભાવ તો આવે જ નહિ. એવી જે ભક્તિ તે તો મહાદુર્લભ છે.... અને એવી ભક્તિ છે તે જ પરમપદ છે. માટે આવી રીતની ભક્તિ તે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય થકી અધિક છે. અને જેના હૃદયને વિષે આવી રીતની ભક્તિ હોય તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિમાં શું બાકી છે ? કાંઈ બાકી નથી.” (વચ. ગ.મ. ૧૦) પ્રમાણ : ૩ “પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે તો પણ તેને કોઈ રીતે ભગવાનને વિષે દોષ ભાસતો જ નથી એવો જેને મહિમાએ સહિત ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે નિર્ભય થઈ ચૂક્યો.” (વચ. વર. ૧૨) પ્રમાણ : ૪ “પોતામાં ગમે તેવા ભૂંડા સ્વભાવ હોય ને જો ભગવાનને અતિશય નિર્દોષ સમજે તો પોતે પણ અતિશય નિર્દોષ થઈ જાય છે.” (વચ. ગ.પ્ર. ૨૪) પ્રમાણ : ૫ “ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે કોઈ પ્રકારે માયિકભાવ નથી, અને એ ભગવાન તો માયા ને માયાનું કાર્ય જે ત્રણ ગુણ તે થકી પર છે. એવો જેને ભગવાનનો દૃઢ નિશ્ચય થયો તે ભગવાનની માયાને તરી ચૂક્યો છે. ને પોતામાં તો માયાના ગુણનું કાર્ય જે ભૂત, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે પોતપોતાની ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે છે તો પણ એ માયાને તર્કો કહેવાય.” (વચ. વર. ૫) પ્રમાણ : ૬ “એ (ભગવાન) તો સમર્થ છે. તે જેમ કરતા હશે તે ઠીક કરતા હશે. એવી રીતે ભગવાનને નિર્દોષ સમજે તો માયાને તર્કો કહેવાય.” (વચ. લો. ૪) પ્રમાણ : ૭ “ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું (દિવ્ય) રહ્યું છે તેવું જ (દિવ્ય) પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી અને આવી રીતે જેણે ભગવાનને જાણ્યા તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય અને તેને માયાની નિવૃત્તિ થઈ કહેવાય. અને એમ જે જાણે તેને જ્ઞાની ભક્ત કહીએ ને તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ. અને આવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપની દૃઢ ઉપાસના હોય ને તેને ભગવાનના સ્વરૂપમાં કોઈ દિવસ માયિકપણાનો સંશય ન થતો હોય ને તેને કદાચિત્ કુસંગને યોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધકર્મને યોગે કરીને કાંઈ અવળું વર્તાઈ જાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય.” (વચ. પં. ૭) પ્રમાણ : ૮ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે : દિવ્યભાવ અને મનુષ્યભાવ એક થઈ જાય ત્યારે ભગવાન ભજવાનું સુખ આવે. (સ્વા.વા. ૫-૧૦૦) પ્રમાણ : ૯ “ભગવાનને નિર્દોષ સમજ્યાથી નિર્દોષ થઈ રહ્યો છે.” (સ્વા. વા. ૫-૧૨૪) પ્રમાણ : ૧૦ ભગવાનનું સ્વરૂપ નિર્દોષ સમજવું ને મોટા એકાંતિક સાધુને પણ એમ સમજવા તે બરોબર કોઈ સાધન નથી. (સ્વા. વા. ૨/૧૭૦) પ્રમાણ : ૧૧ “અતિશય જે મોટા પુરુષ હોય (ગુણાતીત સંત) તેને જે અતિશય નિષ્કામી જાણે તો પોતે કૂતરા જેવો કામી હોય તે નિષ્કામી થાય.... અને જો મોટા પુરુષને અતિશય નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિર્માની, નિઃસ્નેહી સમજે તો પોતે પણ એ સર્વ વિકારથી રહિત થઈ જાય અને પાકો હરિભક્ત થાય.” (વચ. ગ.પ્ર. ૫૮) પ્રમાણ : ૧૨ “મોટાપુરુષને વિષે જે નિર્દોષબુદ્ધિ રાખે છે તે પોતે સર્વ દોષ થકી રહિત થાય છે.” (વચ. ગ.પ્ર. ૭૩)

પ્ર.૩ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ : ૫)

૧. “બેસે રાજા ગાદી પર કોય રે, છોડે બંધિવાનના બંધ સોય રે,” (૪/૪૭)

૪. શ્રીજીમહારાજે પ્રસંગોપાત્ત સમજાવેલું પોતાનું સર્વોપરીપણું (૪૫)

૨. “જેવા મહારાજ છે ને જેવા આ સાધુ છે તેને જેમ છે તેમ ન જાણે તે નિરંતર અભાગિયા છે.”

૪. પ્રગટને ઓળખ્યા વગર કસર. (૫/૭૪)

૩. “ભગવાનને તો આકાર નથી તે સમજનારાની અવળી સમજણ છે.” (૩/૧૨)

૪. ભગવાન નિરાકાર છે તે સમજણ ઉદ્ભવી ક્યાંથી ? (૩/૧૧)

૪. “કોઈનાથી ભગવાન થવાતું નથી. ભગવાન તો એક શ્રીજીમહારાજ છે.” (૫/૮૩)

૪. ગુણાતીત સંત એ ભગવાનનું પ્રગટ સ્વરૂપ છતાં ભગવાનના દાસ (૮૨)

૫. “એવા સદ્ગુરુ તો આખા સત્સંગમાં નથી.” (૬/૧૨૮)

૪. સદ્. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહેલો ‘સ્વામી’નો અસાધારણ મહિમા (૧૨૮)

પ્ર.૪ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(કુલ ગુણ : ૪)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

(૧) ૧, ૩ (૧/૨)

(૨) ૨, ૪ (૨/૫)

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ : (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણમાં સંદર્ભો અને પ્રસંગો હોય તો ચાલે, બધા જ પ્રસંગ લખવા એવું જરૂરી નથી.

૧. શ્રીજીમહારાજને સાકારપણામાં દૃઢ પ્રતીતિ (૩/૮-૧૦) ઉપાસનાની સમજણ જે શ્રીજીમહારાજ પોતે પ્રવર્તાવી છે તેમાં શ્રીજીમહારાજે ભગવાનના કેવળ તેજમાં રુચિ બતાવી નથી અને સાધકે ત્યાં અટકી જવાનું નથી. શ્રીજીમહારાજે ભગવાનના સાકાર સ્વરૂપમાં પોતાની રુચિ બતાવી છે. (વચ. લો.૧૪ના આધારે) સાકારપણામાં પોતાની રુચિ જણાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે ‘અમે પણ એ જ પક્ષ (સાકારપણે ભગવાનનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે)નું ગ્રહણ કરીએ છીએ. (વચ. ગ.પ્ર.૭૧માં) વળી પોતાના સ્વાભાવિક ગુણની વાત કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘(અમારે) સાકારપણાની દૃઢ પ્રતીતિ છે, તે કેટલાક વેદાંતના ગ્રંથો વંચાવ્યા અને સાંભળ્યા તો પણ પ્રતીતિ ટળી નહિ.’ (વચ. ગ.મ.૩૯) સાકારપણાની એવી નિઃશંક દૃઢ પ્રતીતિનું કારણ દર્શાવતાં મહારાજ કહે છે : ‘આ જે વાર્તા (સાકારપણાની) તે અમે પ્રત્યક્ષ દેખીને કહી છે માટે એમાં કોઈ સંશય નથી.’ (વચ. ગ.પ્ર.૬૪) શ્રીજીમહારાજને ભગવાનના સાકારપણામાં અતિશય રુચિ હોવાથી જે કોઈ મુમુક્ષુ ભગવાનને સાકાર માનીને ઉપાસના કરતો હોય તે મહારાજને ગમે છે. આ વાત સ્પષ્ટ કરતાં મહારાજ કહે છે : ‘આ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે સદા સાકાર જ છે એમ સમજતો હોય અને ગમે તેવા વેદાંતના ગ્રંથ સાંભળે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને નિરાકાર સમજે જ નહિ... એવી જેને ભગવાનને વિષે સાકારપણાની દૃઢ પ્રતીતિ હોય ને તે જેવો તેવો હોય તો પણ એ અમને ગમે છે.’ (વચ. ગ.પ્ર.૩૭) વળી જેને સાકારપણાની નિષ્ઠા છે તેને જ મહારાજે ઉપાસનાવાળો કહ્યો છે. ‘ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે સદા સાકારપણાની દૃઢ નિષ્ઠા હોય ને પોતે જે બ્રહ્મરૂપ થાય તો પણ તે નિષ્ઠા જાય જ નહિ. અને ગમે તેવા નિરાકારના પ્રતિપાદનવાળા ગ્રંથને સાંભળે તો પણ ભગવાનના સ્વરૂપને સદા સાકાર જ સમજે અને શાસ્ત્રને વિષે ગમે તેવી વાત આવે તો પણ પોતે ભગવાનના સાકાર સ્વરૂપનું જ પ્રતિપાદન કરે પણ પોતાની ઉપાસનાનું ખંડન થવા દે જ નહિ. એવી રીતે જેની દૃઢ સમજણ હોય તેને જ ઉપાસનાવાળો કહીએ. (વચ. ગ.પ્ર.૪૦) પણ ‘જો (ભગવાનને) સાકાર ન સમજે તો તેની ઉપાસના પણ દૃઢ ન કહેવાય. (વચ. ગ.અં.૩૫) માટે ભગવાનના આકારનું ખંડન ક્યારેય ન કરવું. (વચ. ગ.પ્ર.૭૧) શ્રીજીમહારાજના સ્વમુખના આ સર્વે વચનો પરથી સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે શ્રીજીમહારાજને પોતાને સાકારપણામાં દૃઢ પ્રતીતિ ઉપરાંત રુચિ પણ છે. શ્રીજીમહારાજને પોતાને તો સાકારપણાની પ્રતીતિ છે જ, પણ પોતાના આશ્રિતો પણ સાકારપણાની પ્રતીતિ રાખે તે માટે, સાકારપણાની નિષ્ઠાથી ગમે તેવા પાપ બળી જશે અને કલ્યાણ થશે તે લાભ જણાવીને સાકારપણાની પ્રતીતિ રાખવા પોતાના આશ્રિતોને આજ્ઞા કરતાં કહે છે : ‘ભગવાનને સાકાર જાણીને નિષ્ઠા રાખી હોય ને કદાચિત, તેથી કંઈક પાપ થઈ ગયું હોય તો એનો શો ભાર છે ? એ પાપ તો ભગવાનને પ્રતાપે કરીને સર્વે બળી જશે. એનો જીવ ભગવાનને પામશે. માટે ભગવાનના આકારને વિષે દૃઢ પ્રતીતિ રાખીને એની દૃઢ ઉપાસના કરવી, એમ અમે તમને સર્વેને કહીએ છીએ. તે આ વાર્તાને સર્વે દૃઢ કરીને રાખજ્યો. (વચ. ગ.મ.૩૯) કદાચ કોઈ કાચી મતિવાળો હોય અને અતિ દૃઢપણે સાકારપણાની પ્રતીતિ ન હોય અને તેને નિરાકારપણાના શબ્દોની અસર ન થાય તે માટે શ્રીજીમહારાજ આજ્ઞા કરતાં કહે છે : ‘જે શાસ્ત્રમાં ભગવાનનું સાકારપણું પ્રતિપાદન ન કર્યું હોય તે ગ્રંથ શુદ્ધ વેદાંતના હોય ને એક અદ્વિતીય નિરાકારનું પ્રતિપાદન કરતા હોય ને તે ગ્રંથ સુધા બુદ્ધિવાનના કરેલા હોય તો પણ તે ગ્રંથ કોઈ દિવસ ભણવા નહિ. અને સાંભળવા પણ નહિ.’ (વચ. લો. ૬) તથા નિરાકારપણાની પ્રતીતિવાળા શુષ્કવેદાંતીનો સંગ કરવાની પણ મહારાજે ના પાડી છે. આ રીતે ભગવાનના સાકાર સ્વરૂપમાં શ્રીજીમહારાજે પોતાની રુચિ સ્પષ્ટ બતાવી છે પણ નિરાકારની સમજણ તરફ પણ પોતાનો સ્પષ્ટ અણગમો બતાવ્યો છે. શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘અમે શુષ્કજ્ઞાનીનો મત જાણવા સારુ તેના શાસ્ત્રનું શ્રવણ કર્યું, તે શ્રવણમાત્ર કરીને જ અમારા અંતરમાં આવો ઉદ્વેગ થઈ આવ્યો.’ તે ઉદ્વેગથી શ્રીજીમહારાજના ‘મસ્તક ઉપર ધોળો ફેંટો બાંધ્યો હતો તે છૂટીને શિથિલ થઈ ગયો... નેત્રમાંથી જળ પડવાં લાગ્યાં.’ (વચ. ગ.મ.૧૯)

૨. પ્રગટની ભક્તિ એ જ શાંતિનો ઉપાય (૫/૬૯-૭૦) પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ કરવાથી જ અંતરમાં શાંતિ અને સુખ વર્તે છે. મુક્તાનંદ સ્વામીએ એક વખત શ્રીજીમહારાજને શાંતિ પામવાનો ઉપાય પૂછ્યો. મહારાજે પોતાના જન્મથી માંડીને બધા ચરિત્રોની વાત કરવા માંડી તેથી મુક્તાનંદ સ્વામીને લાગ્યું કે મહારાજ બીજી વાતે ચડી ગયા છે. બીજે દિવસે પણ આમ જ બન્યું. છતાં પણ મુક્તાનંદ સ્વામીને ન સમજાયું. તેથી મહારાજે કહ્યું, ‘સ્વામી ! ગામડે ફરવા જાઓ; શાંતિ થશે.’ મુક્તાનંદ સ્વામી ગઢડાથી નીકળ્યા. નિત્યાનંદ સ્વામી તેમની પાછળ ગયા અને સમજાવ્યું કે શ્રીજીમહારાજ પ્રગટ ભગવાન છે ને પ્રગટના ચરિત્રોમાં શાંતિ છે તેવી કયાંય નથી. મહારાજને આ વાત દૃઢ કરાવવી હતી તેથી પોતાનાં

ચરિત્રોની વાત કરી હતી. મુક્તાનંદ સ્વામીને પાયાની ભૂલ સમજાઈ. વ્યાસજીએ ઘણાં શાસ્ત્રોની રચના કરી છતાં અંતરમાં અશાંતિ ટળી નહિ પણ નારદજીના કહેવાથી પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્રોનું ગાન કરતું શ્રીમદ્ભાગવત શાસ્ત્ર રચ્યું ત્યારે શાંતિ થઈ. શ્રીજીમહારાજે તેથી જ મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું કે તમે પણ સંપ્રદાય સંબંધી ને પોતાના ઈષ્ટદેવ સંબંધી જે વાણી તથા શાસ્ત્ર દેહપર્યંત કર્યા કરવાની આજ્ઞા કરી. (ગ. મ. ૫૮) સ્વામીએ પણ આ આજ્ઞા શિર પર ચઢાવી અને દેહપર્યંત સંપ્રદાયના સાહિત્યની સેવા કરી. તેમણે પ્રગટની ભક્તિથી થતો લાભ જણાવતાં કીર્તનમાં લખ્યું છે, ‘પ્રગટના ભજનથી પરમ સુખ પામીએ, ઉર થકી નાશ પામે અંધારું..... ભજન કર ભાવશું.’ તેવી જ રીતે સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને પ્રગટ મહારાજ કરતાં અંતરમાં દેખાતી મહારાજની મૂર્તિ વિષે વધુ લગની લાગી ગઈ. પ્રગટનો સિદ્ધાંત તેમને સમજાવવા માટે મહારાજે મંદવાડ પ્રેરીને અંતરમાં મૂર્તિ દેખાતી હતી તે બંધ કરી. આથી સ્વરૂપાનંદ સ્વામી મૂંઝાયા. દીન થઈને મહારાજ પાસે આવ્યા અને મહારાજની સ્તુતિ કરી. મહારાજે કહ્યું : ‘પર્વતભાઈ પાસે જાવ શાંતિ થશે.’ પર્વતભાઈએ તેમને વાતો કરતાં ‘દાદાખાચરનાં નળિયાનું’ ધ્યાન કરવાનું કહ્યું સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને આ વચનોથી પોતાની ભૂલ સમજાઈ ગઈ કે મહારાજના સંબંધે દરબારનાં નળિયા પણ નિર્ગુણભાવ પામીને ધ્યાન કરવા યોગ્ય બન્યાં છે. તેથી મહારાજની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિમાં મારે વધુ લગની લગાડવી જોઈએ. આમ કરવાથી પછી તેમને શાંતિ થઈ.

૩. મોક્ષમાર્ગમાં અક્ષરબ્રહ્મની આવશ્યકતા : પરબ્રહ્મને તત્ત્વે સહિત ઓળખવા માટે (૬/૮૮-૧૦૧) નરાકૃતિ ધારેલ પરબ્રહ્મ પણ સદા દિવ્ય હોવા છતાં “એ જ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને મૂઠ જીવ છે તે માયિક દૃષ્ટિએ કરીને જુએ છે, કારણ કે દસ ઈન્દ્રિયો તે તો રજોગુણની છે અને ચાર અંતઃકરણ તે તો સત્ત્વગુણનાં છે. માટે એ સર્વે ઈન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ તે તો માયિક છે ને ભગવાન તો માયાથી પર છે તેનો માયિક અંતઃકરણે કરીને કેમ નિશ્ચય થાય ?” (વચ. ગ.પ્ર. ૫૧) તેથી જ્યારે ભગવાનના એકાંતિક સાધુના વચનને વિષે વિશ્વાસ લાવીને નિષ્કપટભાવે કરીને ભગવાનના ચરણકમળને ભજે છે ત્યારે એની માયિક દૃષ્ટિ મટે છે. તે પછી એની એ જે ભગવાનની મૂર્તિ તેને પરમ ચૈતન્ય સત્ ચિત્ આનંદમય જાણે છે.” (વચ. પં. ૭) “વળી જે જીવ સંતનો સમાગમ કરીને એ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો આવો મહિમા સમજે છે ત્યારે એનાં ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણ સર્વે પુરુષોત્તમરૂપ થઈ જાય છે ત્યારે તેમણે કરીને એ ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે. (વચ. ગ.પ્ર. ૫૧) આવી ભગવત્સ્વરૂપ સંબંધી જે વાર્તા તે તો શાસ્ત્રમાંથી પણ પોતાની મેળે સમજાય નહિ.... જ્યારે સત્પુરુષ પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેમના મુખ થકી જ વાત સમજ્યામાં આવે છે, પણ પોતાના બુદ્ધિબળે કરીને સદ્ગ્રંથોમાંથી પણ સમજાતી નથી. (વચ. ગ. મ. ૧૩) આમ, સત્પુરુષ થકી જ મહારાજના પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થાય છે તે અહીં સ્પષ્ટ થાય છે. તે સત્પુરુષ પણ ગુણાતીત જ. કારણ કે ગુણાતીત અર્થાત્ અક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના પુરુષોત્તમ નારાયણનો તત્ત્વે સહિત નિશ્ચય થતો જ નથી. મનુષ્ય દેહધારી પરબ્રહ્મમાં સમ્યક્પણે દિવ્યભાવ દેખવો તે જ્ઞાનની સ્થિતિ છે. જ્ઞાન કેવું છે ? તો પ્રકૃતિપુરુષથી પર છે. (વચ.ગ.પ્ર. ૨૪) પ્રકૃતિપુરુષથી પર અક્ષર છે એટલે અક્ષર એ જ પુરુષોત્તમના જ્ઞાનનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ છે. અર્થાત્ અક્ષર એ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ સમજવાનું માધ્યમ છે. ‘જેમ પૃથ્વી થકી જળ મોટું છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તે થકી સૂક્ષ્મ પણ છે અને જળ થકી તેજ મોટું છે અને તેજ થકી વાયુ મોટો છે અને વાયુ થકી આકાશ મોટો છે. એવી રીતે અહંકાર, મહત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ, પ્રકૃતિપુરુષ અને અક્ષર એ સર્વે એકબીજાથી મોટાં છે. અને એકબીજાથી સૂક્ષ્મ છે ને કારણ છે... એ સર્વેનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે. અને તે અક્ષર તો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૬૩) માટે ઉત્તરોત્તર એક એક તત્ત્વનો મહિમા સમજ્યા પછી અક્ષરનો મહિમા સમજાય અને અક્ષરનો મહિમા સમજ્યા પછી જ અક્ષરથી પર એવા પુરુષોત્તમ નારાયણનો મહિમા સમજાય તે સ્વાભાવિક જ છે. એટલે પુરુષોત્તમ નારાયણની તત્ત્વે સહિત ઓળખાણ માટે પ્રથમ અક્ષરબ્રહ્મની ઓળખાણ કરવી જરૂરી છે. વળી શ્રીજીમહારાજ કહે છે, “પુરુષોત્તમ ભગવાન જે તે સર્વમાં કારણપણે, અંતર્યામીરૂપે પ્રવેશ કરીને રહ્યા છે, પણ જેવા અક્ષરમાં છે તેવી રીતે પુરુષપ્રકૃતિમાં નથી.” (વચ. ગ.પ્ર. ૪૧) એટલે કે અક્ષરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમની સૌથી વધુ નિકટ છે. તેથી પુરુષોત્તમનો જેવો અને જેટલો મહિમા અક્ષરબ્રહ્મ જાણે તેવો ને તેટલો મહિમા મુક્ત પણ ન જાણી શકે તો બીજાની વાત જ ક્યાં રહી ? તેથી પુરુષોત્તમ નારાયણનો યથાર્થ મહિમા સમજવા અક્ષરબ્રહ્મના સંબંધની અતિશય આવશ્યકતા છે. એટલા માટે શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “અક્ષરબ્રહ્મ તો જેમ સૂર્યનું મંડળ છે તેમ છે, તે સૂર્ય જ્યારે માથે આવે ત્યારે સૂર્યને યોગે કરીને દશે દિશાઓ કલ્પાય છે તેમ અક્ષરધામ છે.” (વચ. ગ.મ. ૪૨) એટલે કે અક્ષરને યોગે પુરુષોત્તમ ઓળખાય છે. આ પ્રમાણેની સમજણ કુંચીની - પાયાની સમજણ છે. માટે પુરુષોત્તમ નારાયણનો તત્ત્વે સહિત નિશ્ચય કરવા અને યથાર્થ મહિમા સમજવા માટે અક્ષરબ્રહ્મને ઓળખવા અને તેમનો મહિમા સમજીને, તેમનો મન - કર્મ-વચને પ્રસંગ કરવો તે અનિવાર્ય છે. શ્રુતિમાં કહ્યું છે (બ્રહ્મવિદાનોત્તિ પરમ્) ‘જે બ્રહ્મને જાણે છે તે પરબ્રહ્મને પામે છે.’ (તેતિરીયોપનિષદ : ૨-૧)

પ્ર.૬નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણે ઉપરના મુદ્દા આવરી લેવા જોઈએ તથા રેફરન્સ નંબર ન આપ્યા હોય તો ચાલે.

૧. મહંતસ્વામી મહારાજ શ્રીહરિને મળેલા કહેવાય. (૫/૮૦-૮૧) એક રાજાને એકથી વધુ પુત્રો હોય છતાં ગાદીનો વારસદાર તો એક જ ગુણિયલ અને સમર્થ પુત્ર જ હોઈ શકે, એક જ ગાદી પર બધાં જ સંતાનો રાજા ન થઈ શકે તેમ પ્રગટપણાની ગાદીમાં એકી સાથે અનેક ન હોઈ શકે. સદ્ગુણોથી વિભૂષિત ઘણા સંતો-ભક્તો હોય એ સંપ્રદાયની શોભા છે. પણ ભગવાનના અનંત કલ્યાણકારી ગુણોનું ધારક સ્વરૂપ એક જ હોય નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ લખ્યું છે : ‘બીજા ગુણવાન તો ઘણા મળશે, પણ નહિ મળે હરિના મળેલ; નિષ્કુલાનંદ એવા સંત સંબંધે, અનંતનાં પાપ બળેલ.(નિ. કા. સારસિદ્ધિ : ૩૮/૧૦) અહીં સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ‘હરિના મળેલ’ એમ જે લખ્યું છે તથા શ્રીજીમહારાજે પણ (વચ. વર.-૧૦ અને જે.૧)વચનામૃતમાં ‘ભગવાનના મળેલ એવા જે શબ્દો વાપર્યા છે તો ‘ભગવાનના મળેલ’ એટલે શું ? શ્રીજીમહારાજના મળેલા પાંચસો પરમહંસો હતા તો શું સર્વે થકી આત્યંતિક કલ્યાણની વાત કહી છે ? ‘હરિના મળેલ’ એટલે આ લાખો હરિભક્તો અને પાંચસો પરમહંસો દ્વારા આત્યંતિક કલ્યાણ કે બ્રહ્મરૂપ થવાની વાત નથી. અને જો સ્થૂળ રીતે શ્રીજીમહારાજને મળેલા હોય તેટલા જ સંતો હરિભક્તો દ્વારા આત્યંતિક કલ્યાણની વાત હોય તો તેમના પછી કલ્યાણનો માર્ગ બંધ થઈ જાય પણ એ શ્રીજીમહારાજ અભિપ્રેત નથી. ‘હરિના મળેલ’ એટલે ફક્ત શ્રીજીમહારાજની હયાતીના જ હોય એ અર્થ અભિપ્રેત નથી પણ ‘હરિના મળેલ’ એટલે શ્રીહરિ સાથે અપૃથક્સિદ્ધ સંબંધથી જોડાયેલ. એવો સંબંધ અક્ષરબ્રહ્મને જ છે.
૨. નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે. (૪/૪૪-૪૫) પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ સર્વોપરી, સર્વાવતારના અવતારી, સર્વ કારણના કારણ અને સર્વના નિયંતા છે. અને તે ભગવાન સ્વામિનારાયણ છે. વળી તે એક અને અદ્વિતીય છે. અક્ષરપર્યંત પણ પરબ્રહ્મ થવા સમર્થ નથી. શ્રુતિમાં કહ્યું છે : ‘एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म’ ભગવાન એક જ અને અદ્વિતીય છે. આ સિદ્ધાંતની સ્પષ્ટતા કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, “એ નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ જ છે પણ બીજો કોઈ એ જેવો થતો નથી.” (વચ. લો.૧૩, કા.૮, કા.૧૦) “જે ભગવાન છે તે જેવા તો એ એક જ છે અને ભગવાનને ભજી ભજીને ઘણાક ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે તો પણ તે ભગવાન જેવા તો થતા જ નથી.” (વચ. ગ.અં. ૩૮) “ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ એક જ છે અને તે ભગવાન અતિ સમર્થ છે ને તે જેવો થવાને કાજે અક્ષરપર્યંત કોઈ સમર્થ થતો નથી, એ સિદ્ધાંત છે.” (વચ. લો.૪) ‘न तत्समश्चाप्यधिकश्च दृश्यते।’ અર્થાત્ ‘તે પરબ્રહ્મની સમાન કે તેથી અધિક કોઈ જણાતું નથી.’ (શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદ ૬/૮ તથા ભવસંભવસંહિતા ઉપનિષદ ૨/૨૪)
૩. ભગવાન અક્ષરધામમાં તેમજ પૃથ્વી પર બંને ઠેકાણે સદા સાકાર જ છે. (૩/૧૬-૧૮) ભગવાનના અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનનો આકાર છે તથા તે ભગવાનના પાર્ષદ જે મુક્ત તેમના જે આકાર છે, તે સર્વે સત્ય છે ને દિવ્ય છે ને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત છે. અને તે ભગવાનનો ને તે મુક્તનો જે આકાર છે, તે પુરુષના જેવો દ્વિભુજ છે ને સચ્ચિદાનંદરૂપ છે. (વચ. ગ.અં. ૩૮) ભગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકાર મૂર્તિમાન વિરાજમાન છે. (વચ. ગ.અં. ૭) પ્રેમાનંદ સ્વામીના કીર્તનમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “મારું ધામ છે રે, અક્ષર અમૃત જેનું નામ, તેમાં હું રહું રે, દ્વિભુજ દિવ્ય સદા સાકાર.” તે તેજને વિષે (અક્ષરધામને વિષે) એક ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે તે અતિ પ્રકાશમય છે અને તે મૂર્તિ ઘનશ્યામ છે તો પણ અતિશય તેજે કરીને શ્યામ જણાતી નથી. અતિશય શ્વેત જણાય છે. અને તે મૂર્તિ દ્વિભુજ છે અને તે મૂર્તિને બે ચરણ છે અને અતિશય મનોહર છે. પણ ચાર ભૂજ કે અષ્ટભુજ કે સહસ્રભુજ તે એ મૂર્તિને નથી. એ મૂર્તિ તો અતિ સૌમ્ય છે અને મનુષ્યના જેવી આકૃતિ છે ને કિશોર છે. (વચ. ગ.મ.૧૩) જેવા પ્રગટ ભગવાન પૃથ્વી ઉપર વિરાજે છે અને જેવા તે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનની સમીપે વિરાજે છે તેવા ને તેવા જ જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ રહે છે. અને આ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે સદા સાકાર જ છે. (વચ. ગ.પ્ર.૩૭) આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે દિવ્ય સાકાર રૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય ભોગને ભોગવતાં થકા રહે છે. અને તે ભગવાનનું રૂપ ને ભગવાનના ભક્તના રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરખાં પ્રકાશે યુક્ત છે.’ અને એવા તેજોમય દિવ્યમૂર્તિ જે ભગવાન તે જીવોના કલ્યાણને અર્થ ને પોતાને વિષે નવ પ્રકારની ભક્તિ જીવોને કરાવવાને અર્થે કૃપા કરીને પોતાની જે સર્વે શક્તિઓ, ઐશ્વર્ય પાર્ષદ તેણે સહિત થકા જ મનુષ્ય જેવા થાય છે ત્યારે પણ જે એવા મર્મના જાણનારા છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવું જ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે; પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી. (પંચાળા ૭)

પ્ર.૭ ઉપસંહારના આધારે નીચેના સૈદ્ધાંતિક વાક્યોની પૂર્તિ કરો. [૭]

(ઉપાસનામાં શું સમજવું ?)

૧. અક્ષરબ્રહ્મ સેવકરૂપે એ જ અક્ષરધામમાં પરબ્રહ્મની જેમ જ દિવ્ય, દ્વિભુજ આદિ સર્વાંગ સંપૂર્ણ પુરુષાકારે સદાય પરબ્રહ્મની સેવામાં અક્ષરમુક્તોના આદર્શરૂપે રમમાણ રહે છે. (૧૪/૧૪૩)
૨. તેઓ સર્વ અવતારના કારણ છે, અવતારી છે, અધિપતિ છે. કોઈ વિશેષ કાર્ય નિમિત્તે તેઓ જ્યારે જીવો તથા ઈશ્વરોના ચૈતન્યોમાં સંકલ્પવિશેષરૂપ અનુપ્રવેશ કરે છે ત્યારે અવતારો સંભવે છે. (૮/૧૪૨)
૩. અક્ષરબ્રહ્મ ધામરૂપે પરબ્રહ્મ અને તેમની સેવામાં રહેલ મૂર્તિમાન અક્ષરબ્રહ્મ તથા અનંતકોટિ અક્ષરમુક્તોનું દિવ્ય નિવાસસ્થાન છે. આ અક્ષરધામ એક જ, નિત્ય અને સદા ત્રિગુણાતીત છે. અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યને પામેલા મુક્તો જ તેમાં પ્રવેશી શકે છે. (૧૩/૧૪૩)
૪. ઈશ્વર એ પરબ્રહ્મ, અક્ષરબ્રહ્મ અને જીવોથી ભિન્ન એવું નિત્ય ચૈતન્ય તત્ત્વ છે. આ ઈશ્વરો અક્ષરબ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મની અપેક્ષાએ અત્યંત અસમર્થ હોવા છતાં જીવોની અપેક્ષાએ વધુ સામર્થ્ય અને જ્ઞાન ધરાવે છે. પરમાત્મા તેઓ(ને) પોતાની ઈચ્છાથી તે તે બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ વિગેરે કાર્યમાં પ્રેરે છે. (૧૮/૧૪૪)

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?)

૫. એકલા પુરુષોત્તમ જ છે અને અક્ષર (અક્ષરબ્રહ્મ જેવું તત્ત્વ) નથી, તેમ ન સમજવું. (૩/૧૪૬)
૬. ભગવાન પૃથ્વી પર પ્રગટે છે ત્યારે તેઓ ધામમાં હોતા નથી (ધામ ખાલી હોય છે), તેમ ન સમજવું. (૨/૧૪૬)
૭. સેવકરૂપે મૂર્તિમાન અક્ષરબ્રહ્મ છે જ નહિ, અક્ષરબ્રહ્મ કેવળ નિરાકાર છે, અથવા કેવળ ધામ છે, અથવા કેવળ દિવ્ય તેજ છે, તેમ ન સમજવું. (૧૦/૧૪૬)

પ્ર.૮ સર્વથી પર અક્ષરધામ અને અક્ષરધામાધિપતિ શ્રીહરિ સર્વોપરી (૪/૨૮-૩૨) ટૂંકનોંધ લખો : (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : ઓછામાં ઓછા ત્રણ પ્રમાણો લખેલા હોવા જોઈએ.

અક્ષરધામ એ શ્રીહરિનું ધામ છે અને એ અન્ય અવતારો તથા દેવોનાં ધામ(સ્થાનકો)થી ભિન્ન અને પર છે. પરમેશ્વરની આજ્ઞાથી અવતારો અને તેમના ભક્તો તથા દેવો અલગ અલગ સ્થાનકમાં રહ્યા છે. આ વાત સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ સ્પષ્ટપણે સમજાવી છે : બ્રહ્મા રાખ્યા સત્યલોકમાં, શિવને રાખ્યા કૈલાસ; વિષ્ણુને રાખ્યા વૈકુંઠમાં, એમ આખ્યો જુજવો નિવાસ. ઈન્દ્ર રાખ્યો અમરાવતી, શેષજીને રાખ્યા પાતાળ; જ્યાં જ્યાં કરી હરિએ આજ્ઞા, ત્યાં રહ્યા સુખે સદાકાળ. બદ્રીતળે રાખ્યા ઋષીશ્વર, નિરન્નમુક્ત રાખ્યા શ્વેતદ્વીપમાં; ગોપીગોપ રાખ્યા ગોલોકે, રાખ્યા મુક્ત અક્ષર સમીપમાં. (નિ.કા. વચનવિધિ : ૩૭) અક્ષરધામ સિવાય આ સર્વે લોક માયાની અંદર જ આવેલ છે, તેથી ત્યાં ત્રિવિધ તાપ પણ છે. સદ્ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી કહે છે : ‘ચૌદ લોક વૈકુંઠ લગી, માયાની પાગી રે; તેથી અનુભવી અળગા રહે, ત્રિય તાપ આગી રે.’ પરંતુ અક્ષરધામ માયાથી પર હોવાથી ત્યાં ત્રિવિધ તાપ નથી. પરિણામે, ત્યાંનું સુખ પણ અતિ અધિક છે. તે સમજાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે, ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે, ને તેથી ઈન્દ્રનું અધિક છે ને તેથી બૃહસ્પતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું ને તેથી વૈકુંઠલોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે અને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે.’ (વચ. પં. ૧) નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પણ કહે છે : ‘જેહ ધામને પામીને પ્રાણી, પાછું પડવાનું નથી રે; સર્વે પર છે સુખની ખાણી, કેવું કહીએ તેને કથી રે. અનંત મુક્ત જ્યાં આનંદે ભરિયા, રહે છે પ્રભુજીની પાસ રે; સુખ સુખ જ્યાં સુખના દરિયા, ત્યાં વસી રહ્યા વાસ રે; એવા ધામની આગળ બીજાં, શી ગણતીમાં ગણાય રે.....’ (ચોસઠપદી : ૫૫, ૫૬) તેથી તો શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેની આગળ બીજા જે દેવતાના લોક છે તેને મોક્ષધર્મને વિષે નરક તુલ્ય કહ્યાં છે.’ (સા. ૧, ૪, ૧૧; ગ. અં. ૨૮) વળી, અક્ષરધામ સિવાયનાં અન્ય સ્થાનકો નાશવંત છે, જ્યારે અક્ષરધામ તો અવિનાશી છે. તે વાત કરતાં સદ્. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે : ‘મા’ પ્રલય કાળના અગ્નિમાં સીજાં, હંમેશ જે હણાય રે. પ્રકૃતિપુરુષ પ્રલયમાં આવે, ભવ બ્રહ્મા ન રહે કોય રે, ચૌદ લોક ધામ રહેવા ન પામે, સર્વે સંહાર હોય રે.’ (ચોસઠપદી, ૫૬) શ્રીજીમહારાજ પણ કહે છે : ‘ભગવાનનું જે અક્ષરધામ ને તે ધામને વિષે રહી એવી જે ભગવાનની મૂર્તિ ને તે ધામને વિષે રહ્યા એવા જે ભગવાનના ભક્ત તે વિના જે જે લોક છે ને તે લોકને વિષે રહ્યા એવા જે દેવ છે ને તે દેવના વૈભવ છે, તે સર્વે નાશવંત છે.’ (વચ. ગ. મ. ૨૪) બીજાં ધામો નાશવંત હોવાથી ત્યાં ગયા પછી પણ પાછું પડવાનું છે. પણ અક્ષરધામમાં ગયા પછી પુનરાગમન નથી. ન તદ્ભાસયતે સૂર્યો ન શશાઙ્કો ન પાવકઃ। યદ્ગત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ॥ અર્થાત્ જે ધામને પામીને પુનરાગમન પામતા નથી, જે ધામને સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિ પ્રકાશિત કરી શકતા નથી, તે મારું પરમધામ છે. (ગીતા : ૧૫-૬) બીજાં ધામોમાં ગુણના ભાવ છે, માયા છે. (જેમ કે ગોલોકમાં રાધિકાજીને શ્રીદામા

સાથે તકરાર-તમોગુણનો ભાવ અને વૈકુંઠમાં જય-વિજય ઉપર સનકાદિકનો ક્રોધ) પણ અક્ષરધામમાં માયા નથી. બીજાં ધામોની અવધિ છે. દા.ત. ગોલોક, વૈકુંઠ વગેરે અમુક જોજન સુધી વિસ્તરેલાં છે - એવું શાસ્ત્રોમાં વર્ણન છે. જ્યારે અક્ષરધામની અવધિ નથી. એ અધો-ઊર્ધ્વ અને પ્રમાણે રહિત છે. (વચ. લોયા. ૧૪) બીજાં ધામોના વર્ણનમાં મણિમય મહોલો, રત્નો વગેરે લૌકિક પદાર્થો છે, જ્યારે અક્ષરધામમાં સર્વત્ર અલૌકિક દિવ્ય તેજ છે અને એ તેજના સમૂહમાં પુરુષોત્તમ, અક્ષર અને અક્ષરમુક્તો છે. શ્રીજીમહારાજ ઓરડાના પદમાં કહે છે : ‘મારું ધામ છે રે, અક્ષર અમૃત જેનું નામ; સર્વ સામ્રથી રે, શક્તિ ગુણે કરી અભિરામ; અતિ તેજોમય રે, રવિ શશિ કોટિક વારણે જાય; શીતળ શાંત છે રે, તેજની ઉપમા નવ દેવાય.’ (સદ્. પ્રેમાનંદ સ્વામી) સદ્. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી લખે છે : ‘તેજ તેજ જિયાં તેજ અંબાર, તેજોમય તન તેનાં રે, તેજોમય જ્યાં સર્વે આકાર, શું કહિયે સુખ એનાં રે, તે તેજ મધ્યે સિંહાસન શોભે, તિયાં બેઠા બહુનામી રે, નિષ્કુળાનંદ કહે મન લોભે, પૂરણ પુરુષોત્તમ પામી રે.’ (યોસઠપદી : ૫૫) અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પણ પોતાની વાતમાં બીજાં ધામો કરતાં અક્ષરધામ શ્રેષ્ઠ છે તે સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન કર્યું છે. (સ્વા.વા. ૩/૧૧, ૨૩, ૪૮) વળી, શ્રીહરિ પોતે જ પોતાના અક્ષરધામની સર્વોત્કૃષ્ટતા બતાવતાં કહે છે : ‘એવો જે અક્ષરરૂપ ધામ તે પરાત્પર છે.’ (વેદરસ : ૫-૧૪૬) અગણોતેરા કાળમાં શ્રીજીમહારાજ બીમાર હતા ત્યારે પોતાની યોગશક્તિએ કરીને સર્વે લોકમાં જઈને પછી અક્ષરધામમાં ગયા હતા. તેનું વર્ણન કરતાં તેઓ કહે છે : “અમે એકલા જ તે સર્વે થકી પર એવું જે શ્રીપુરુષોત્તમનું ધામ તેમાં ગયા. ત્યાં પણ હું જ પુરુષોત્તમ છું. મારા વિના બીજો મોટો કોઈ દેખ્યો નહિ... ને જે જે જીવ મારે શરણે આવ્યા છે..... તેને સર્વેને હું સર્વોપરી એવું જે મારું ધામ છે તેને પમાડીશ.” (વચ. અમ. ૭) આમાં શ્રીજીમહારાજે અક્ષરધામને સર્વથી પર કહ્યું છે અને તે ધામ પોતાનું છે તથા તેમાં પોતે જ સર્વોપરી છે તેની સ્પષ્ટતા કરી છે. આવા સર્વથી પર અને દિવ્ય એવા અક્ષરધામના અધિપતિ શ્રીજીમહારાજ પણ સર્વોપરી હોય તે સ્વાભાવિક જ છે.

(વિભાગ - ૨ સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ ૩, અગિયારમી આવૃત્તિ મે - ૨૦૧૮,

યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ દસમી આવૃત્તિ, ડિસેમ્બર - ૨૦૧૮)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ :- કોણ કહે છે - ૧ ગુણ, કોને કહે છે - ૧ ગુણ, ક્યારે કહે છે - ૧ ગુણ.

૧. “અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં આપનું ધાર્યું થાય છે.” (૧/૧)

⇒ ગોપાળાનંદ સ્વામી - મહારાજને

⇒ મહારાજે જ્યારે મોટેરા સંતોને વારાફરતી તેમની વિશિષ્ટતા શી ? પૂછ્યું ત્યારે.

૨. “દૈવત તુંબીપાત્રમેં કિંવા ધ્યાન મેં ? કિંવા દોઉં સમાન ?” (૨/૧૯-૨૦)

⇒ સરજુદાસ - મુક્તાનંદ સ્વામીને

⇒ કૂતરો તુંબડી બગાડે તે બીકે ધ્યાનમાં બેઠેલા મુક્તાનંદ સ્વામી જાગ્રત થઈને કૂતરાને હાંકી કાઢે છે ત્યારે

૩. “તેનો અનુભવ પણ કરાવ્યો !” (૪/૨૦)

⇒ ડેવિડ - સ્વામીશ્રીને

⇒ પોતાના સ્વપ્નની વાત કરતાં કહે છે મને આપે નિર્વિકલ્પ સમાધિની સમજ આપીને અનુભવ પણ કરાવ્યો !

પ્ર.૧૦નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

❧ નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહિ.

૧. ગઢડા શ્રીજીમહારાજના દર્શને ગયેલા પર્વતભાઈ કેટલા દિવસ સુધી જમ્યા ન હતા ? (૬/૬૩)

જ. ગઢડા શ્રીજીમહારાજના દર્શને ગયેલા પર્વતભાઈ સાત દિવસ સુધી જમ્યા ન હતા.

૨. શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને શું અખંડ કરવાની આજ્ઞા કરી હતી ? (૨/૨૪)

જ. શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને અખંડ સાંપ્રદાયિક સાહિત્ય લખવાની આજ્ઞા કરી હતી.

૩. શિવલાલ શેઠ ક્યાં અને ક્યારે અક્ષરધામમાં ગયા ? (સંવત, માસ, તિથિ) (૭/૭૧)

જ. શિવલાલ શેઠ બોટાદમાં સંવત ૧૯૧૬ના અષાઢ સુદ પાંચમને દિવસે અક્ષરધામમાં ગયા.

૪. આસ્ટન શહેરના મેયર કોણ હતા ? તેઓ શાના જાણકાર હતા ? (૧૨/૨૮)

જ. આસ્ટન શહેરના મેયર વિક્લિન્સન હતા તેઓ અશ્વવિદ્યાના જાણકાર હતા.

૫. જૈનાચાર્ય મુનિ સુશીલકુમારના મતે પ્રમુખસ્વામી કોના પ્રમુખ છે ? (૧/૮)

જ. જૈનાચાર્ય મુનિ સુશીલકુમારના મતે પ્રમુખસ્વામી (હિન્દુ ધર્મ) ભારતીય સમાજના પ્રમુખ છે.

પ્ર.૧૧ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.
(કુલ ગુણ : ૮)

❏ નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

(૧) ૧, ૨, ૩ (૬/૫૮) (૨) ૨, ૩ (૩/૩૮) (૩) ૧, ૨ (૨૩/૪૫-૪૬) (૪) ૩, ૪ (૧૦/૨૬-૨૭)

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❏ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. રઘુવીરજી મહારાજે વડતાલમાં સત્સંગીજીવનની પારાયણ કરાવી. (૪/૪૪) રઘુવીરજી મહારાજ નિસ્પૃહી આચાર્ય હતા. પોતાની સંપત્તિ સત્સંગને અર્થે વાપરતા અને સત્સંગ વધારતા. સંવત ૧૯૧૧ના હરિજયંતીના સમયે પર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જ્યારે વરતાલ પધાર્યા ત્યારે આચાર્ય મહારાજે કહ્યું : ‘આ વખતે પધરામણીની ભેટ ઠીક આવી છે. માટે સત્સંગીજીવનની કથા કરાવીએ અને સાડા ચાર મહિના સાધુ-હરિભક્તોનું તમામ ખોરાકી ખર્ચ મારે આપવું. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ રાજીપો દર્શાવતાં બોલ્યા : ‘બહુ સારું, આપનો એ જ ધર્મ છે. આપને ધન ભેગું કરીને બીજો શો ઉપયોગ કરવાનો હતો ? આપનો ધર્મ - સત્સંગ વધારવો, સાચવવો અને તેની પુષ્ટિ કરવી - એ જ છે. આ પ્રસંગે સ્વામી વરતાલ પધાર્યા. ગોમતીમાં પાણી ન હતું એટલે આચાર્ય મહારાજે સ્વામીને પ્રાર્થના કરી : સ્વામી ! તમો ઈચ્છા કરો તો વરસાદ થાય ને ગોમતી ભરાય.’ બપોરે વરસાદ થયો ને ગોમતી તળાવ પાણીથી ભરાઈ ગયું. દેશોદેશથી સંત-હરિભક્તો પધાર્યા હતા. સવારે મંગળા અને શણગાર આરતી વચ્ચે તથા સવારની કથા પછી આચાર્ય મહારાજની આજ્ઞાથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કથા કરતાં. શ્રીજીમહારાજના પુરુષોત્તમપણાની તથા વિષયખંડનની અને અક્ષરરૂપ થવાની અદ્ભુત વાતો કરતા. અથવા
૨. શિવલાલ શેઠની સાળીને માઠું લાગ્યું. (૭/૬૭) કુટુંબમાં કોઈ માંગલિક પ્રસંગે શિવલાલભાઈનાં સાળી એમને ઘેર આવેલાં. બહોળા કુટુંબને લઈને અને સ્ત્રીઓ સાથે પ્રયોજન વગર વાતચીત ન કરવાની ટેવવાળા શિવલાલભાઈને, બે-ત્રણ માસથી સાળી ઘરમાં હોવા છતાં ખબર પડેલી નહિ; કારણ તેમનું જીવન જ એ રીતે સત્સંગમય ગોઠવાઈ ગયું હતું. પાંચ વખત માનસી, ધ્યાન, સાયંકાળે મંદિરે જઈ નિત્ય-નિયમ, સ્વાભાવિક ચેષ્ટા વગેરે કરી મોડી રાત્રે ઘેર આવવું. દુકાનમાં પણ એ જ રીતે ભગવાનમાં જ વૃત્તિ રાખવાનો અધ્યાસ. પણ એક દિવસ તેઓ જમવા બેઠા હતા અને તેમનાં સાળી પીરસવા આવ્યાં. તેમનાથી ભાતમાં ઘી વધારે પડી ગયું. ત્યારે સહેજ ઊંચું જોવાઈ જતાં તેમની દૃષ્ટિ સાળી ઉપર પડી અને સ્વાભાવિક પૂછ્યું : ‘તમે ક્યારે આવ્યાં ?’ આ સાંભળી તેમનાં સાળીને જરા માઠું પણ લાગ્યું. પછી સૌએ તેમને સમજાવ્યું કે શિવલાલભાઈની એવી અલૌકિક સ્થિતિ છે.
૩. નરેન્દ્રપ્રસાદદાસ સ્વામી સ્વામીશ્રીના દિવ્યત્વમાં ખોવાઈ ગયા. (૧૭/૩૭) લોસ એન્જલસમાં ચતુર્થ પાટોત્સવની વૈદિકવિધિ સ્વામીશ્રી કરતાં હતાં ત્યારે નરેન્દ્રપ્રસાદદાસ સ્વામી (આચાર્ય સ્વામી) સ્વામીશ્રી પાસે વિદાય લેવા આવ્યા. ત્યારે સ્વામીશ્રીએ તેઓને મૂર્તિ પરથી જળ લૂછવાની સેવા આપી. સેવા કરતાં કરતાં તેમને મૂર્તિના દેવત્વ વિષે સંશય થતાં રૂમાલમાં જ હાથ રાખી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મૂર્તિનો અંગૂઠો જોરથી દબાવ્યો. તરત જ બીજા કાર્યમાં વ્યસ્ત સ્વામીશ્રીએ ચમકીને જાણે પોતાનો અંગૂઠો દબાયો હોય તેમ બોલી ઊઠ્યાં : ‘આચાર્ય ! આસ્તે !’ ત્યારે આચાર્ય સ્વામીએ કહ્યું તમને કેવી રીતે ખબર પડી ? ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું ખબર તો પડે જ ને ! આમ, નરેન્દ્રપ્રસાદદાસ સ્વામીનો સંશય ટળી ગયો અને સ્વામીશ્રીના દિવ્યત્વમાં ખોવાઈ ગયા. અથવા
૪. હરિજન યુવાનોને લાગ્યું આપણે પણ ગૌરવવંતા મૂઠી ઊંચેરા છીએ. (૬/૨૨) સ્વામીશ્રીએ ચાર-પાંચ યુવાનોને બોલાવ્યા ત્યારે દરેકને મનમાં સવાલ થયો કે કોને બોલાવે છે ? ત્યાં ફરીથી સ્વામીશ્રીએ બોલાવ્યા અને કહ્યું ‘તમે બધા જ આવો.’ કંઈક શરમ અને કંઈક સંકોચ સાથે એ યુવાનો બોલી ઊઠ્યા : ‘પણ બાપજી! અમે તો હરિજન છીએ !’ સ્વામીશ્રીએ કરુણાભીના સ્વરે કહ્યું : ‘તો અમે પણ હરિના જન છીએ.... નજીક આવો ને !’ દોડતાં એ યુવાનો સ્વામીશ્રી પાસે પહોંચી ગયા. સ્વામીશ્રીએ તેમનાં મસ્તક ઉપર પ્રેમાળ અભય હસ્ત ફેરવ્યો. દરેકના રોમેરોમમાં આનંદ છવાઈ ગયો. ‘ભાઈ ! હરિના જન તો સૌને થવાનું છે. કાંઈ વ્યસન છે ? જીવન શુદ્ધ કરજો. વ્યસન હોય તો છોડજો. વ્યસન વગરનું પવિત્ર જીવન કરજો. લ્યો, આશીર્વાદ છે..’ જીવન પરિવર્તનની આ અનાયાસ દીક્ષાએ તેમને કૃતાર્થ કરી દીધા. સારંગપુર ગામના એ હરિજનોને માટે આ દિવ્ય અનુભવ હતો - કોઈ સંતનો નહિ, પણ સંતમાં રહેલા સાક્ષાત્ ભગવંતનો... અને એ નંખાઈ ગયેલા ચહેરાઓ ઉપર તેજ ઝળકી ઊઠ્યું, લઘુતાગ્રંથિ ઓગળી ગઈ, આનંદની લહેર ઊઠી, હૈયે પેલો સ્વર ઘૂંટાવા લાગ્યો. ‘આપણેય હરિના જન છીએ, ગૌરવવંતા છીએ, મૂઠી ઊંચેરા છીએ..’

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. આજ્ઞાપાલક લાલજી ભક્ત (૩/૩૨-૩૪) લાલજી ભક્ત શ્રીજીમહારાજ સાથે કચ્છના રણમાં વિચરણ - મહારાજ માટે થોડું ભાતું, પાણી અને થોડાક નાણાં સાથે - મહારાજે રસ્તામાં ભાતું તથા પાણી ભિક્ષુક તથા સંતપુરુષને અને નાણાં ચોરને આપાવી દીધાં - પછી મહારાજને ભૂખ લાગતાં ખાવાની માંગણી - લુહાણા ભક્તને ત્યાં આઘોઈ ગામમાંથી ભિક્ષા માંગી લાવવા કહ્યું - આ તો મારું સાસરું - બધા ઓળખો - ભિક્ષા કેમ મંગાવ ? તેમને કોઈ ન ઓળખે તેવા કરી દઈએ તો ? આજ્ઞાંકિત ભક્તથી હા પડાઈ ગઈ - મહારાજે ત્યાગીની દીક્ષા - ભિક્ષા માંગવાની આજ્ઞા. અથવા
૨. ગોપાળાનંદ સ્વામીને થયેલું સ્વપ્ન દર્શન (૧/૧૦) ઉમરેઠમાં ગોપાળાનંદ સ્વામીને સ્વપ્નમાં મહારાજનાં દર્શન - સર્વોપરીપણું પ્રવૃત્તાવો નહીં તો આ દેહમાં સો વર્ષ, હજાર વર્ષ રાખીશ - સ્વામીને ચોટ - સવારના કથાપ્રસંગમાં રઘુવીરજી મહારાજ, મોટેરા સંતો હરિભક્તોને સંબોધીને મહારાજના સ્વરૂપની અદ્ભૂત વાતો - અખંડાનંદ સ્વામીને આઘાત - રઘુવીરજી મહારાજ સ્વામીને આવી આકરી વાતો કરવાની ના - તમારા બાપની આજ્ઞા છે - હવે બંધ કરીએ - આ પ્રસંગથી ઉદાસ - ધામમાં જવાનો સંકલ્પ.
૩. ડાહ્યાભાઈને અક્ષરધામનો આનંદ (૨૧/૪૩) ડાહ્યાભાઈ ક્યાં છે ? એમને મળવા જ ખાસ આવ્યા છીએ. ઘણા દિવસથી ઈચ્છા થતી હતી કે ડાહ્યાભાઈ બીમાર છે તો મળવા જઈએ, પણ આજે મેળ પડ્યો...' બોલતાં સ્વામીશ્રીના મુખ પર ડાહ્યાભાઈને મળવાની તત્પરતાનો ચમકારો રાતના અંધારામાં ચમકતો હતો. માંદગીના બિછાને સૂતેલા ડાહ્યાભાઈએ બેઠા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો. 'મને હતું જ કે બાપા જરૂર આવશે..!' આંખમાં હર્ષાશ્રુ સાથે કેન્સરગ્રસ્ત ડાહ્યાભાઈએ સ્વામીશ્રીને આવકાર્યા. અથવા
૪. પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું કાર્ય (૧/૮,૧૪-૧૫) એક નાનકડા બિંદુમાંથી બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાને હિન્દુત્વના વિશ્વવ્યાપી આંદોલન સુધી પ્રમુખસ્વામી મહારાજે પહોંચાડી છે. પ્રતિકૂળ સંજોગો, કુદરતી આફતોનો કોપમાં પણ અવિરત વિચરણ. ભાંગતું મન સાચવવા પીરસાયેલ થાળ પણ પાછો ઠેલીને પધરામણીએ ગયા છે. માનવ-ઉત્કર્ષની અસંખ્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી છે. સમાજસેવાનું એકપણ ક્ષેત્ર વણસ્પર્શ્યુ રાખ્યું નથી. દુષ્કાળ, પૂર, વાવાઝોડાં, ભૂકંપ જેવી કુદરતી આફતોમાં માનવ-સહાય માટે અનન્ય પુરુષાર્થ કર્યો છે. વેરઝેર મિટાવવાં, ધીંગાણાં નાબૂદ કરવાં, કોમી રમખાણો, વિવિધ આંદોલનોમાં શાંતિના પ્રયાસ કર્યા છે, કેળવણીના ક્ષેત્રમાં અદ્વિતીય યોગદાન આપ્યું છે. દહેજ, અસ્પૃશ્યતા જેવા સામાજિક કલંકો દૂર કરવામાં સતત પુરુષાર્થશીલ રહ્યા છે. સાક્ષરતા, જળસંચય અભિયાન, વ્યસનમુક્તિ, અક્ષરધામ, દેશ-વિદેશમાં મંદિર જેવા સાંસ્કૃતિક સંકુલો, સેંકડો સંસ્કારધામના સર્જનો, દેશ-વિદેશમાં બાળ-બાલિકા, કિશોર-કિશોરી મંડળ, યુવક-યુવતી, મહિલામંડળો દ્વારા વિરાટ સંસ્કાર અભિયાનો, વિદેશમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનો ઉદ્ઘોષ કર્યો. સંસારીઓના અંગત પ્રશ્નો-કુટુંબના ઝઘડા, ધંધામાં ભાગીદારીના, નોકરીના, ભણતરના, સ્વાસ્થ્યના, નવી પેઢીના પ્રશ્નોનો સ્વજનની જેમ રસ લઈને ઉકેલ લાવ્યા. સાત લાખ કરતાં વધુ પત્રો દ્વારા સલાહ, સૂચન અને માર્ગદર્શન આપ્યાં છે. આ બધા કાર્યો વચ્ચે પણ ક્યારેય સિદ્ધાંતોમાં સમાધાન નથી કર્યું. પંચવર્તમાનમાં આજીવન શુદ્ધ રહ્યા છે.

(વિભાગ - ૩ : નિબંધ)

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૫)

❧ નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. યુવાપેઢી : ઉજ્જવળ ભાવિનો સૂર્યોદય (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ - જુલાઈ ૨૦૧૯, પાના નં. ૫-૧૦)
સમયનાં વહેણના નિત્ય નવા વળાંકો વાંકડા વળાંકો જીવનમૂલ્યોની ઊથલપાથલનું માર્તું પરિણામ યુવાનો ઉપર - ભારતીય સંસ્કૃતિની વિરાસત ઉપર વિદેશી વાયરો સ્વદેશી બની મોબાઈલ, ઈન્ટરનેટ અને વીડીયો ગેમ્સમાં અટવાયેલા બાળ-યુવાનોનું ભાવિ નંદવાઈ ગયું છે. સંસ્કાર ખીલવતી સંસ્થાઓ, મા-બાપ, શિક્ષકો અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ જવાબદારીનું ભાન ભૂલ્યા હોવાથી કાઈમ બ્યુરો આંકડા શાખ પૂરે છે. આવા નિરાશાજનક સવાલોમાં આશાનો એક ઉજ્જવળ સૂર્યોદય છે બી.એ.પી.એસ. બાળ-યુવા પ્રવૃત્તિ. યોગીજી મહારાજે સ્થાપેલી પ્રમુખ સ્વામી મહારાજે પોષેલી અને મહંત સ્વામી મહારાજની નિશ્રામાં સંચાલિત આ પ્રવૃત્તિના લાખો લોકો સાક્ષી છે. તાજેતરમાં સારંગપુરમાં યોજાયેલ અખિલ ભારતીય બાળ-યુવાન અધિવેશન તેની ખાતરી કરાવે છે. તા. ૨૮ મે થી ૧ જૂન બાળ અધિવેશન અને ૩ જૂન થી ૮ જૂન યુવા

અધિવેશન યોજાયું. ક્ષેત્રીય, ઝોનલ, રિજનલ અધિવેશનોના અંતિમ પરિમાણ રૂપે આ અધિવેશન હતું. પ્રમુખ સ્વામી મહારાજ શતાબ્દી મહોત્સવ અને વચનામૃત દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવ નિમિત્તે આ અધિવેશનનો માહોલ છવાયો હતો. વચનામૃતને લક્ષ્યમાં રાખી વિવિધ સ્પર્ધાઓને કારણે સૌ વચનામૃતમય બની ગયા. બાળ-યુવાનોનાં હોઠે વેદ, ઉપનિષદ, ભગવદ્ગીતા, પુરાણોના આધ્યાત્મિક રહસ્યો સહજતાથી રમવા લાગ્યા. તેની બહુમુખી ફળશ્રુતિઓ જોઈએ તો યોગીજી મહારાજ અને પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આર્ષદૃષ્ટિ દેખાય છે. યોગીજી મહારાજ કહેતા ‘યુવકો મારું હૃદય છે !’ ‘ભલે તમે શહેરમાં રહો છો, તમે સૌ સનકાદિક જેવા છો.’ ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજના જોગમાં આવ્યા તો બધા ચક્રવર્તીના કુમારો છો.’ મનુભાઈના જીવનમાં એક દર્શનનો નિયમ લેવાથી વ્યસનની બદી જતી રહી. વાઘોડિયામાં વિચરણમાં સાથે ફરતા યુવાન જગદીશને તાવ આવ્યો. મધરાતે મંદિરમાં તરફડતા જગદીશનું માથું ખોળામાં લઈ દબાવવા માંડ્યું. રાહત થતાં જોયું તો યોગીજી મહારાજ સામાન્ય શિષ્યની સેવામાં ગુરુદેવ હતા. માતા તુલ્ય પ્રેમ જીવનભરની યાદગીરી બન્યો. યુવાનોને રમાડ્યા, જમાડ્યા, લાડ લડાવ્યા, તેમનું ઘડતર કરતાં સેવા કરાવીને સેવામય બનાવ્યા. યોગીજી મહારાજનું સાનિધ્ય એટલે હરતી ફરતી આધ્યાત્મિક યુનિવર્સિટી. દરેક ટુકડીનો સેવાનો ફરતો વારો. દરેક ક્રિયાની શિખામણનું ભાથું. યુવકોને જોમ સિંચતા પત્રોનો પ્રવાહ અવિરત વહેતો. સભામાં અચાનક બોલવા યુવકને માઈક ધરી દે. યુવકનો પ્રશ્ન પાત્ર વગર ? ‘હું પાત્ર છું ને !’ આત્મવિશ્વાસ સિંચ્યો. મુંબઈમાં નાના યુવક મનોજે સભામાં સ્વરતિય કાવ્ય સંભળાવ્યું. ત્રણ રૂપિયા ઈનામ આપાવ્યું. ‘યુવકોને દેવું, દીધે ખૂટશે નહીં.’ યુવકોને સંયમના પાઠ આપવાનો વિરલ યોગ. ઉપવાસ દ્વારા પ્રેરણા આપવાની નિરાળી રીત. જુઓ આ અમારું સેમ્પલ. મુખપાઠ પણ આપતા. નારણભાઈ ‘અવિનાશી આવો જમવા કંઠસ્થ કર્યો. ઈનામ પ્રસન્નતાનો ધબ્બો. રવિસભા કરવી, સત્સંગ પત્રિકા કાઢવી, સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા લેવી આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા આયોજન. યોગીજી મહારાજના મહાન સંકલ્પોને સાકાર કરવા પ્રમુખસ્વામી રૂપે ખીલવ્યું. અમેરિકાનો યુવક પ્રમુખસ્વામીના પ્રેમ અને ઉપદેશથી સહન કરવાનું બળ મળ્યું. સ્વામીશ્રી આગળ એકરાર કર્યો. સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘તેં નિષ્કપટભાવે વાત લખી છે તો ભગવાન સ્વામિનારાયણ રાજી થશે. તારી ભૂલો માફ કરશે. તું હજારોને સત્સંગ કરાવે તેવો થઈશ. લંડનના ધવલ મિસ્ત્રી ‘આપે મને બોલાવ્યો મારી વાત સાંભળી. મને માર્ગદર્શન આપ્યું. મારું જીવન બદલાઈ ગયું. મુંબઈમાં યશવંતનો ભાઈ કેમ દેખાતો નથી ? પચ્ચીસ મિનિટ મળ્યા માર્ગદર્શન આપ્યું. ગુજરાતનાં ગામડાંઓમાં વિચરીને યુવાનોને વ્યસન મુક્ત કર્યા.

૨. વચનામૃત એક અદ્વિતીય ગ્રંથ : જીવનની સાર્થકતાનો દિવ્ય અનુભવ :- (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ - એપ્રિલ ૨૦૧૮, પાના નં. ૧૧-૧૩) આધ્યાત્મિક જગતના ઈતિહાસમાં વચનામૃતનું એક અદ્વિતીય ગ્રંથ તરીકે સ્થાન આરક્ષિત - તેના શબ્દે શબ્દમાં અનુભવનો અર્ક - દિવ્યતા અને સાર્થકતાનો અનુભવ. જે પુસ્તકની ૫૦ લાખ નકલો વેચાઈ તેવા પુસ્તકે માનવજીવનની અધૂરપ વિષે મનોવૈજ્ઞાનિક અભિગમનો નિર્દેશ - અને એ અધૂરપને નિવારવા માટેના ઉપાયોની રજુઆત - આ પુસ્તકે જે બાબતોનો નિર્દેશ કર્યો છે તે બાબતોનો ખૂબ ઊંડાણથી ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વારા વચનામૃતમાં ચર્ચા - વચનામૃત માનવના સમગ્ર જીવનની રંગેરંગ જાણતા સ્વયં ભગવાનના મુખની પરાવાણી - અધ્યાત્મ-વિજ્ઞાનના અનુભવોના આધારે મહાન સંતવર્યો દ્વારા સંપાદિત - આ સંતોએ એક તો શ્રીજીમહારાજને સર્વોપરિ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તરીકે નિહાળ્યા છે. બીજું માનવજીવનના તમામ પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે શ્રીહરિએ વહાવેલ વાણીને પ્રામાણિકપણે ઝીલી છે. વચનામૃતને પચાવનાર વ્યક્તિને મારું જીવન સાર્થક થયું છે એવો અનુભવ. અમેરિકાની કોલેજના પ્રોફેસરના પુસ્તકમાં હિન્દુધર્મની માન્યતા મુજબ અધર્મ વધે ત્યારે ભગવાનનું અવતરણ થાય છે અને ધર્મનું પુનઃ સ્થાપન કરે છે, તે વાત સ્વામિનારાયણ ભગવાનના કાર્ય પરથી શ્રીહરિનું અવતારીપણું પુરવાર થાય છે, તેમ જણાવે છે. માનવ ઉત્કર્ષની ચિરંતન વાતો વચનામૃતમાં પ્રશ્નોત્તરીના સ્વરૂપે સચોટ અને વેધક રીતે રજુઆત - જગતના કોઈપણ ખૂણાના અધ્યાત્મ સાધકોનો કોઈપણ પ્રશ્ન એવો નહીં હોય કે જેનો ઉત્તર પરોક્ષ કે પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે વચનામૃતમાં ન હોય. ઉચ્ચક્ષાના પ્રામાણિક સંતો દ્વારા સંપાદન - શ્રીજીમહારાજે જુદા જુદા વચનામૃતોમાં સંપાદક સંતોની સૂક્ષ્મ ખોટ દેખાડી છે - સંતો દ્વારા પણ તેનો પ્રામાણિકતાથી સ્વીકાર - ઉદાહરણ તરીકે ગઢડા અંત્ય ૨૮ વચનામૃતમાં સંતોને પૂછેલ પ્રશ્ન ‘તમારામાં એવી કોઈ ખોટ છે કે જેનાથી તમે સત્સંગમાં પાછા પડી જાઓ ?’ બંને સંપાદકોએ પોતાની (ખોટ) ભૂલ સ્વીકારીને જાતે વચનામૃતમાં તેની નોંધ તટસ્થભાવે અને વિશાળ દિલથી લીધી છે. આ સંપાદકો ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સ્થિતિવાળા હતા, છતાં તેઓએ મુમુક્ષુઓને ખૂબ નમ્રભાવે મહારાજ અને સ્વામી ભણી જ દોર્યા છે. પશ્ચિમના વિદ્વાનોની માન્યતા છે કે હિંદુ ધર્મગ્રંથોમાં ઐતિહાસિક નોંધ જ નથી, પરંતુ વચનામૃતમાં સ્થળ, સમય, આસપાસની પરિસ્થિતિની સૂક્ષ્મ નોંધ છે તેવું હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીના પ્રો. જહોન કાર્મેને વચનામૃતની અંગ્રેજી અનુવાદની પ્રતના ઉદ્ઘાટન વખતે જણાવ્યું હતું. દરેક વચનામૃતમાં ખૂબ સૂક્ષ્મ વર્ણન વાંચીને તેઓને આશ્ચર્ય - ભવિષ્યમાં હજારો વર્ષો પછી પણ આ ગ્રંથ માટે શંકાને કે વાદવિવાદને સ્થાન

જ નહીં હોય. વિશ્વમાં આધ્યાત્મિક ઉપદેશનો ગ્રંથ તેના ધર્મસંસ્થાપકની હયાતીમાં થયો હોય તેવો આ એક જ ગ્રંથ છે. શ્રીજીમહારાજની ઉપસ્થિતિમાં આ ગ્રંથ ગ્રંથસ્થ થયો છે અને તેઓએ તેની પ્રમાણભૂતતા આપી છે. આ ઉલ્લેખ વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૭માં છે. વચનામૃત ગ્રંથ તેના સર્જનકાળમાં જેટલો ઉપયોગી હતો તેટલો જ ઉપયોગી આજે અને આવતીકાલે પણ રહેશે, કારણ કે તેમાં માનવીની સનાતન સમસ્યાઓની માત્ર ચર્ચા જ નહીં, તેના સચોટ ઉકેલ પણ છે. હજારો વર્ષો પૂર્વે જે વૃત્તિઓ માનવીની હતી તે આજે પણ છે, કારણ કે વૃત્તિઓ ચિરંજીવ-સનાતન છે. એટલે સમસ્યાઓ પણ સનાતન - વચનામૃત શાશ્વત સમસ્યાઓના નિકાલની સામગ્રી છે. વચનામૃતના દરેક અભ્યાસીને એવો અનુભવ થાય છે કે આમાં મારી પોતાની વાત કરી છે. શ્રીજીમહારાજનો સંપૂર્ણ શાસ્ત્ર અભ્યાસનો નિયોડની એટલી સુંદર છતાં સરળ સ્વરૂપમાં રજુઆત - જેમાં કોઈ અસંગતિ અથવા સ્પષ્ટતાને સ્થાન જ નથી. સાચા અર્થમાં આ એવો વૈશ્વિક ગ્રંથ છે જે, વિશ્વમાં સૌ કોઈ માટે કોઈપણ સમય માટે ઉદ્ભવતી સમસ્યાઓનું ચિરંતન સમાધાન આપે છે સાથે સાથે સૌ કોઈને જીવનની સાર્થક્તાનો દિવ્ય અનુભવ કરાવે છે.

૩. ત્યાં જ હોય ઘનશ્યામ : દિપાવલી-અન્નકૂટ પ્રસંગ મર્મ (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ - નવેમ્બર ૨૦૧૮, પાના નં. ૬-૭)

ભગવાન સ્વામિનારાયણે ગઢપુરમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણની પ્રતિષ્ઠા કરી. અહીં દરેક ઉત્સવો ઉજવાતા. વિક્રમ સંવત ૧૮૬૩માં પ્રથમ દિવાળી અને અન્નકૂટનો ઉત્સવ ઉજવાયો. જયાબા અને લલિતાબા વચ્ચે ઉત્સવની સેવા પોતે એકલીએ કરવી તેમ નક્કી કર્યું. છેવટે ભેગા મળીને કરવાનું નક્કી કર્યું. અન્નકૂટની સેવા કરતી બહેનો શ્રીહરિની મૂર્તિમાં વૃત્તિ રાખીને સેવા કરતાં ત્યારે કામ કરતાં થંભી જતા. લલિતાબા બહેનોને ટપારતાં તો બહેનો કહેતી મને ખાંડણિયામાં, પાટલી ઉપર, વડીમાં, ઘંટીના પડ ઉપર ઘનશ્યામના દર્શન શ્રીહરિના દર્શન થતાં. બધી બહેનોના દશા આવી હોવાથી કાર્ય ધીમું પડતું. શ્રીહરિ કેટલા કાર્ય બાકી છે. તે જોવા આવતાં કામ ધીમું જોઈ લલિતા બાને કહ્યું : હવે બે દિવસ જ બાકી છે. ક્યારે પહોંચાશે.’ જયાબાએ કહ્યું : ‘વાંક તમારો છે. બધાનાં ચિત્તમાં પેસી ગયા છે એટલે તમારી મૂર્તિ સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી. એટલે ક્રિયા શી રીતે થાય. શ્રીહરિએ કહ્યું : ‘મોટીબા ! ભક્તિની આ અંતિમ સ્થિતિ છે. મારા મય રહી ક્રિયા કરશો તે વાસુદેવ નારાયણ સ્વીકારશે, બાકી તો સામગ્રીનો અન્નકૂટ દેખાશે, તેમાં ભક્તિનો ભાવ નહીં કેવળ બાહ્યાચાર જ થઈ પડશે.’ મોટીબાની પ્રાર્થના : ‘આ સ્થિતિમાંથી ચલિત ન થવાય અને એ સ્થિતિમાં રહીને જ સેવા થાય તેવી દૃષ્ટિ સદા રાખજો.’ શ્રીહરિની કૃપાથી સમયસર સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ. આ પ્રથમ અન્નકૂટ હતો. વાસુદેવ નારાયણની આગળ સમગ્ર અન્નકૂટ ગોઠવીને ગોવર્ધન ઉત્સવ કર્યો. બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ તમામ વાનગીઓ વર્ણવીને થાળ બનાવ્યો. ‘જીમંત નાથ સમરથ સંત હાથ સુંદરે....’ શ્રીહરિએ અન્નકૂટની આરતી ઉતારી. કીર્તન-ભક્તિ કરી. લલિતાબાને લાલજીને ધરાવેલ થાળ શ્રીહરિ પ્રત્યક્ષ જમી રહ્યા છે, તેવા દર્શન સૌને થયા. મૂર્તિની બાજુમાં માતાજીના દિવ્ય દર્શન થતાં પૂછ્યું તે કોણ છે ?’ તો માતાજીએ કહ્યું : ‘તમે જેની ભક્તિ કરો છો તે શ્રીહરિનાં અમે માતા છીએ. અમારું નામ ભક્તિ છે.’ માતાજીને અખંડ રહેવા માટે પ્રાર્થના કરી તો તેમણે કહ્યું : ‘હું તો પતિવ્રતા છું. મારા પતિ ધર્મદેવ છે. તેથી તમે ધર્મ રાખશો તો હું રહું.’ શ્રીહરિએ સમજાવ્યું : ‘જો ધર્મ હશે તો ભક્તિ રહેશે. ધર્મ અને ભક્તિ બંને હશે તો અમે રહીશું. કારણ અમે ધર્મ-ભક્તિના પુત્ર છીએ.’ સૌ વાતનો મર્મ સમજી ગયા. ધર્મ એટલે સદાચાર, નિયમ, શાસ્ત્ર, ભગવાન અને ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન. ભક્તિથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે. શ્રીહરિએ ધર્મ અને ભક્તિનું સંયુક્ત મહત્ત્વ સમજાવ્યું.

સમાપ્ત